

Avšak již v minulé dekádě dospěl viceadmirál Thunman (zástupce náčelníka operační správy amerického vojenského námořnictva) k závěru, že "Sověti nebudou v dohledné době schopni podstatným způsobem omezit strategickou sílu a účinnost amerických jaderných ponorek". Podobně i komise G. Scowcrofta dospěla k závěru, že "ani kombinovaným útokem za použití ICBM a strategických jaderných ponorek by Sověti nemohli zničit zároveň naše strategické bombardéry a Minutemany v betonových sílech".

Proto se nakonec americká a sovětská delegace již na jednání START 1 v červenci 1991 shodly, že nejbližším cílem snažení by se měly stát právě interkontinentální rakety s více hlavicemi, jež by se mohly stát zbraněmi prvního úderu a v důsledku toho jsou největším nebezpečím pro stabilitu mezinárodní situace. Proto tedy Bushova výzva není ničím novým a lze předpokládat, že se setká se všeobecným souhlasem.

Americká odzbrojovací iniciativa skutečně směřuje k tomu, aby se obě strany zbavily nejchoulostivější části svých jaderných potenciálů. Ještě před rokem 1985 by kvůli svojí asymetrické struktuře nemohla počítat s kladnou odezvou Sovětského svazu. Dnes je však možnost, že v SSSR nebude posuzována z úzce kvantitativního hlediska (kdo bude muset ničít více zbraní), nýbrž podle toho, jaký je její přínos pro upevnění mezinárodní bezpečnosti.

Velice cenný a nadějný je naznačený posun v pojetí strategického jaderného odstrašování. Poprvé po dlouhé době americký prezident nehovořil o eskalačních stupních, nýbrž o armádě **dostatečně silné k tomu, aby potenciálního protivníka přesvědčila, že v případě agrese budou jeho ztráty převyšovat možný zisk.** Tím se velice přiblížil francouzskému pojetí přísně odstrašovacího a nikoli vojenského posílání jaderných zbraní. Pokud by šlo o posun trvalý, byl by to krok od dosavadních závodů ve zbrojení k partnerství v bezpečnosti na co nejvyšší možné úrovni ozbrojených sil.

Obsah tohoto článku bude možná pokulhávat v době svého zveřejnění za skutečností. Redakce žádá své čtenáře o shovívavost, neboť výrobní lhůta časopisu ubírá na aktuální hodnotě příspěvku. Článek nicméně dává nahlédnout do strategické kuchyně Spojených států amerických.

GEOPOLITIKA DNES

Lidé byli po tisíciletí závislí na svém přírodním prostředí, a to jak jednotlivci, tak celé skupiny. Po tisíciletí, počínaje starými Řeky, vědci zkoumali vliv přírody na člověka, na stát a společnost. Přírodní prostředí mělo určující a do značné míry převládající vliv.

V roce 1916 Švéd Kjellén hledal prostředky pro upoutání pozornosti politiků na úlohu geografických činitelů na pojetí státu a umění, jak řídit stát. Připisuje se mu založení nového vědeckého oboru, který nazval **geopolitika**.

Článek seznamuje čtenáře s definicí, vývojem, základními pojmy a současnými problémy geopolitiky.

Definice: geopolitika je interdisciplinární věda, aplikovaný obor sociálních věd.

Definice geopolitiky (jako každé vědy) je mnoho. Rozdíly mezi definicemi vyjadřují postoje, které ke geopolitice zaujímali jednotliví badatelé, resp. účel, k němuž měla geopolitika sloužit.

Kjellén považoval geopolitiku za studium státu chápaného jako geografický organismus nebo také jako prostorový jev.

Němci Ratzel a Haushofer byli názoru, že geopolitika vytváří spojení historie, územního prostoru, morálních a fyzických zdrojů společenství, jež je takto v pořadí mocností postaveno na místo, které zaujímá, nebo spíše na místo, které mu určují jeho zásluhy. Za předmět geopolitiky považovali zkoumání rozsáhlých životních souvislostí tehdejšího (po první světové válce) člověka v tehdejšímu prostoru. Za účel geopolitiky považovali postavení člověka do jeho přirozeného prostředí a koordinaci jevů spojujících stát a prostor. Např. Američan Kristof v roce 1960 prohlásil, že: "Geopolitika je studiem politických jevů posuzovaných v jejich prostorových vztazích a také ve vztazích, které mají k Zemi, jakož i ke všem činitelům vyplývajícím z antropogeografie." Australan Ball řekl v roce 1983, že: "Geopolitika je vztahem mezi praxí politiky moci a geografickým prostředím." Angličan Sullivan v roce 1986 byl názoru, že: "Geopolitika je projevem zdravého rozumu vedeného geografii, který umožňuje porozumět vztahům mezi národy a skupinami národů." Francouz Gallois v r. 1991 napsal, že: "Geopolitika je zkoumání vztahů existujících mezi prováděním politiky moci v mezinárodním měřítku a geografickým rámcem, v němž se politika moci uskutečňuje."

Geopolitika je geografická politika, tj. politika a nikoli geografie, politika vysvětlovaná geograficky nebo analyzovaná se zřetelem ke svému geografickému obsahu. Je hraniční vědou, a proto její oblastí není specifické studium, nýbrž zkoumání vztahů mezi geografii a politickou vědou.

Účelem geopolitiky jako vědy je poskytnout badateli celkový pohled, zahrnující co nejvyšší počet prvků hodnocení, a umožnit mu hodnotit jejich vzájemné působení.

Geopolitika se neustále obohacuje zkoumáním prostorových, demografických a historických poznatků o planetárním celku. Geopolitika nikdy neztratí svou aktuálnost.

Vývoj geopolitiky

Geopolitika se od svého vzniku snažila vysvětlovat stav a chování společnosti vlivem zeměpisného prostředí, a to na vědeckém základě.

Avšak německá geopolitika se po první světové válce postavila do čela německé nacionalistické propagandy, a tím ztratila svůj vědecký ráz. Nebyla pak ničím jiným, než výchovným úsilím připravujícím německý lid k útoku na evropský řád a stala se nástrojem války. Otevřeně to vyjádřil Hitler (Mein Kampf): "Musíme uvést do souladu území a počet obyvatelstva... Území je cílem naší zahraniční politiky..."

Němečtí předváleční geopolitologové formulovali svoje názory na otázku státních hranic takto:

- hranice nejsou ničím jiným než okamžitým vyjádřením poměru sil,
- smlouvy zaměřené na záruku hranic jsou založeny na velké iluzi, že je možné omezovat "živý růst" národa,
- úsilí o stabilní, dobře bráněnou hranici je pro stát předznamenáním jeho úpadku.

Německá předválečná geopolitika uznávala biologickou povahu státu: zrození, růst, zralost a moc; potom následuje stárnutí a smrt, čímž je odůvodňováno rozšiřování a zužování státních hranic, stejně živých jako příslušný stát.

V důsledku toho po druhé světové válce poklesla důvěra v geopolitiku, kterou mnozí považovali jen za nástroj německé expanze.

Je-li geopolitika, postavená do služeb expanzivní politiky, odsouzená, je naproti tomu nezbytné používat ji pro vypracování účinné bezpečnostní politiky.

Brzy po druhé světové válce došlo v západních demokratických státech k renezanci geopolitiky na vědeckém základě a zároveň ke změně jejího zaměření.

Geopolitika nejdříve studovala vliv prostředí na různá společenství, avšak brzy po válce musela začít brát v úvahu další nové okolnosti.

Od druhé světové války došlo k rozsáhlým politickým a sociálním změnám. Noví činitelé, které je při geopolitické analýze nutné brát v úvahu:

- Sovětský svaz dosáhl v určitém období vrcholu moci ve světě,
- geografické proměny demografie,
- multipolarita středisek světové moci,
- nová rozpínavost islámu financemi a ideologií,
- stagnace afrického kontinentu,
- postupné začleňování Číny do světového obchodu,
- nové pásmo blahobytu v Tichomořské oblasti,
- Japonsko se stalo velkou vědeckou mocností,

● rozšiřující se propast mezi nadvýrobou a nadspotřebou v určitých částech světa, nedostatečnou výrobou a nedostatečnou spotřebou v jiných částech světa atd.

Zároveň byly strategické a politické úvahy ovlivňovány technickými novinkami v oblasti výzbroje, jako např.: jaderná výbušnina, balistická raketa, raketonosná ponorka, balistická raketa s několika bojovými hlavicemi, vysoce přesné rakety, intenzivní využívání kosmického prostoru, paprskové zbraně, jimž se začíná připisovat výjimečná výkonnost. To všechno jsou vymoženosti, které zpochybnil dosavadní jistoty.

Dříve byl předmětem geopolitických analýz stát.

Dnes jde o záchranu a řízení životního prostředí lidstva.

Základní pojmy

Geopolitika je více méně přímo podložena všemi činiteli všeobecné geografie. Rozlišují se činitelé:

● **stabilní, nebo lépe, zdánlivě stabilní:** prostor a jeho rozdělení, území, rozloha státu, fyzická struktura, seskupení, poloha přímořská, ostrovní, vnitrozemská, centrální,

● **variabilní, závislé na stabilních:** obyvatelstvo, zdroje přírodní a jiné, politické a sociální členění, politika.

Význam geografických činitelů je často určující: vlády států z nich mohou těžit, nebo musejí brát v úvahu omezení z nich vyplývající.

Prostor zaujímá geopolitiku tou měrou, jakou ho člověk využívá. Význam prostoru se zvětšuje s pokrokem.

Fyzické, ekonomické, kulturní, náboženské, historické, právní a strategické rysy na sebe navzájem působí a dodávají světu extrémní rozmanitost, která se neustále vyvíjí, protože člověk působí na prvky, i na ty nejstabilnější, aby změnil jejich vztahy. Proto se státy, původně podobné, často liší v důsledku vnitřní organizace a vnějšího vlivu, které jim dodali lidé. Kromě toho se možnosti národa mění i s časem, a proto se mění i jeho vliv.

Politické rozdělení prostoru na státy nebo skupiny států téhož politického zaměření tvoří rámec, v němž se uskutečňuje politika, jejímž účelem je předvídat a uskutečňovat potřebné změny. V mezinárodním měřítku snaha dosáhnout nenaléhavých změn, které jsou však užitečné jednomu státu a škodlivé jiným státům, znamená uskutečňovat dobovačnou, hegemonistickou politiku. Avšak odmítat změny, které život světa vyžaduje, znamená vést

politiku zápornou a utopické izolace. Moudrost je uprostřed mezi nimi, a o to v mezinárodním měřítku ostatně jde.

Dříve byla oblast zkoumání geopolitiky omezena na souši a moře. Dnes se některé státy ke statkům národa ležícím na zemském povrchu snaží připojit potenciál, který je ukryt v kosmickém prostoru.

Území státu je základním prvkem politického rozdělení. Je charakterizováno rozlohou, fyzickou strukturou, členěním terénu a konečně polohou, již geopolitika přikládá zvláštní význam.

Rozloha nemá rozhodující hodnotu, která jí je často přisuzována. Působí mnoho jiných činitelů, zejména ekonomická organizace a kvalita národa, která je nejdůležitější.

Prvky **fyzické struktury** změnily svůj význam s pokrokem. Určující je působení člověka prostřednictvím politiky. Vybavení území vylučuje nedostatky struktury území, jehož zemědělské a průmyslové možnosti člověk využívá, v němž rozvíjí dopravu. Stát navázáním vnějších vztahů, výměny zvětšuje svůj vliv a posiluje svou obranu.

Členění terénu území státu je definováno průběhem hranic, které často sledují přirozenou čáru. Národnostní citění dodává hranici symbolický význam. Realistická politika je však musí posuzovat pružněji a umět je v určitých případech zrušit pod vlivem zvláštních činitelů:

- charakter pohraničních populací, který vyvolává zároveň sympatie i nedůvěru vůči sousedům, však přesto podporuje kulturní a obchodní výměnu,
- politická prostupnost hranic umožňující výměnu a dohody; civilizace se měří podle prostupnosti hranic.

Poloha státního území je důležitým geopolitickým činitelem: jsou na ni závislé vnější komunikace jako prvořadá podmínka moci.

Výhoda polohy je reálná pouze do té míry, do jaké má země prostředky k jejímu využití a vůli tak učinit.

Námořní poloha poskytuje příznivé podmínky pro dosažení určitého stupně moci. Velký význam se přikládá šířím, úžinám a průplavům.

Ostrovní poloha je absolutní námořní polohou.

Stát s centrální polohou pocítuje současně potřebu výboje a komplex obklíčení. Je obtížné tvrdit, který z těchto dvou pocitů je nebezpečnější pro mír.

Poloha nárazníkových států nikdy nebyla záviděnáhodná: velmi často se stávaly válčišti jiných států.

Obyvatelstvo. Srovnávání populací států odhaluje jejich extrémní komplexitu. Nejnapadnější jsou rozdíly v počtech obyvatel jednotlivých zemí, avšak politická váha jen málo závisí na tomto počtu, pokud není extrémní v jednom nebo druhém směru. Kvality národa a vývoj populace jsou často důležitější. Politika musí počítat s hustotou obyvatelstva, protože na ní závisí míra zalidnění, která zčásti podmiňuje užitelné možnosti. Počet obyvatelstva a jeho hustota jsou zřídka stabilní.

Způsoby výživy a zdravotnictví mají velký vliv na porodnost a tím na demografii: jestliže nefungují, je ohrožen počet i síla obyvatelstva; pokud se rychle zlepší, dosáhne se opaku. Přechné oslabení (např. válkou) má málo citelný účinek a rychle se odstraní. U populací dlouho ubohých vyústí zlepšení jejich životních podmínek v růst tak rychlý a intenzivní, že ekonomický vývoj svým tempem nepostačuje.

Lidé svou prací upravují svoje prostředí ku prospěchu nebo ke škodě budoucích generací.

Přírodní a jiné zdroje. Hodnota země závisí na množství a kvalitě jejích zdrojů. Bohatství země je funkcí její produktivity a hodnoty její výroby. Politická moc země závisí na tom, jak může, umí využít svých zdrojů a výrobků z těchto zdrojů získaných, tj. na vlastní hodnotě, vlastním bohatství země.

Mnohá území mají rozsáhlé zdroje dosud nevyužitých. Jejich hodnota je nesporná, avšak jejich bohatství je jen možností.

Politika. Hlavní činitelé geopolitiky vytvářejí politické a sociální struktury, které určují pole skutečné působnosti politiky, a to v její konkrétní i užitečné formě. Politika nepřetržitě působí k tomu, aby je orientovala, modifikovala, aby zajišťovala jejich nezávislost, nebo naopak, aby pro ně vyhledávala sdružení, jež by jim umožňovalo spojit se s větším uskupením.

Politické struktury se sdružují do celků, v nichž nacházejí důvody pro sdružení a pouta všeho druhu. To se projevuje podobnými politickými formami, podobnými režimy:

- demokratické struktury jsou stabilní a trvalé, dobře se přizpůsobují vývoji, virám a hlasu lidu,

- vnucené struktury jsou jen dočasné, sblížení, pokud bylo možné, není trvalé.

Sociální struktury se opírají o politický režim, ekonomickou organizaci, také o zvyky, historii a víry národa. Určují způsob života, které se budou pro tentýž druh struktury lišit podle nezbytného přizpůsobení geografickým podmínkám, fyzickým i antropologickým. Umožňují sblížení a vytváření svazků ještě více než struktury politické.

Problémy současné geopolitiky

Velké fenomény politické, ekonomické, sociální a vojenské dnešní doby zvyšují vzájemnou závislost národů bez ohledu na jejich hranice.

Žádný z velkých problémů lidstva nemůže být vyřešen jedním státem ani skupinou států, ať jsou jakkoli bohaté. Povinnost myslet na budoucnost v pojmech kolektivní a všeobecné akce nebyla vůbec představitelná v době, kdy se geopolitika utvářela jako věda. Geopolitika jako sociální věda by ztratila svůj význam, kdyby svoje rozborů nerozšířila na lidstvo jako celek.

Životní prostředí

Průmyslová epocha změnila vztahy mezi člověkem a prostředím. Lidstvo se osvobodilo (i když ne úplně: zemětřesení, záplavy, hurikány) ze zajetí prostředí, a toto prostředí přeměnilo a neustále je přeměňuje. Jestliže příroda i nyní ztěžuje život, pak to není v důsledku jejích charakteristik, nýbrž v důsledku změn, které v ní způsobil člověk. Došlo k zásadním změnám ve vztahu přírody a člověka.

Přírodní prostředí nyní ovlivňuje chování lidí méně než dříve a naopak, je ovlivňováno - většinou nepříznivě - člověkem. Do současné geopolitické analýzy je nutné zařadit tyto prvky:

- rychlý růst světového obyvatelstva,
- odstraňování škodlivých odpadů,
- znečištění souše, moře a atmosféry,
- vyčerpání oceánických zdrojů,
- únava půd,
- postupné zvyšování teploty v důsledku spotřeby energie,
- soustředění lidí na omezeném prostoru velkých metropolí,
- zhoršování tenké ozónové vrstvy kolem Země,
- přeplnění blízkého kosmického prostoru zbytky umělých těles aj.

Prostor

Myšlenka neustálého růstu států naráží na suverenitu vytvořenou na celém zemském povrchu. Vytvořená politicko-geografická stabilita vylučuje (alespoň pro předvídatelnou budoucnost) rozsáhlé změny v rozdělení prostoru. Svět je "politicky plný".

Obě soupeřící supermoci se navzájem pozorně sledují, aby si ta druhá nemohla přisvojit další územní výhodu. Tato blokáda je novou skutečností a nutí soudobou geopolitiku, aby se zabývala spíše řízením politického prostoru takového, jak je organizován, a nikoli přemísťováním hranic v něm.

Dosažení úplné svrchovanosti přibližně stovky států a vícepolarita, kterou přináší toto prostorové roztržštění moci, značně zvětšují počet proměnných působících na světovou politiku.

Budoucnost vyspělých zemí závisí na plynulém přísunu surovin, především nafty. Vyspělé země ztratily kontrolu těchto zdrojů s tím se dostaly do nepříznivé situace.

Podstatou dějin lidstva je boj o prostor, nejdříve pro obživu, potom pro bezpečnost, konečně pro převahu.

Dobývání prostoru stát neposiluje, nýbrž naopak, výboj ho přivádí ke zkáze.

S vývojem technologie se mění hodnocení prostoru člověkem.

Prostor byl, je a bude zdrojem konfliktů. Nejdříve šlo o prostor na souši, potom povrch oceánů v uzlových bodech námořní dopravy, pak následovaly spory vytvořené snahami o přivlastnění si povrchu oceánů a mořského bohatství ke komerčním nebo vojenským účelům. Konečně, během necelého půlstoletí, trvá soupeření o vzdušný a kosmický prostor.

Bylo zcela oprávněné, že se velkým prostorům připisovala určující vojenská výhoda. Schopnost států intervenovat byla maximální (při uvažování konvenčních zbraní to platí dosud) na jeho vlastním území a zmenšovala se při vzdalování intervenčních sil od vlastních hranic. Projevuje se působení "frikce" (Clausewitzův pojem), jakoby se schopnost intervenovat opotřebovávala se zvětšováním vzdálenosti.

Podněty k získávání nových zemí byly a jsou různé:

- umístění přebytku obyvatelstva,
- rozvoj trhu,
- rozšiřování území nezbytné pro obranu a přežití států obklopeného mocnými sousedy.

Vzhledem k ohrožení jadernými zbraněmi se úloha prostoru podstatně zmenšila.

Od roku 1945 z hlediska odstrašování pro státy jsou dva odlišné způsoby závislé na tom, zda se uvažuje o působení jaderných zbraní, nebo použití zbraní konvenčních. Jestliže se uvažuje o jaderných zbraních, rozměr prostoru se měří časovým měřítkem, jež je jen nepatrným zlomkem časového měřítka platného pro použití konvenčních zbraní. Oba druhy zbraní jsou vedle sebe, jsou známy také dva způsoby použití síly nebo hrozby silou. Proto také v geopolitice jsou dva způsoby hodnocení úlohy prostoru a úlohy vzdáleností. Rozhoduje o tom druh použitých prostředků.

Pro předpoklad raketové jaderné války je zbytečné uvažovat o zabezpečení zásobování obyvatelstva a továren. Továrny jsou důležité několik měsíců nebo jen týdnů před zahájením nepřátelství. Po vypuštění prvních raket nemají žádný význam nebo v žádném případě nerozhodují o výsledku střetu. Lidé podlejí se na vedení střetnutí, to jsou např. jen osádky několika raketonosných ponorek a o jejich zabezpečení není nutné uvažovat. Rozloha, kterou lze chápat také jako vzdálenost a nikoli plochu, ztratila se zavedením raketových jaderných zbraní svůj význam. Vzdálenosti měřené časem se značně zkrátily.

Moc je síla násobená situací. Pouze výhodná geografická poloha umožňuje plně rozvinutí sil. Stát lépe vybavený ozbrojenými silami může být vzhledem k situaci v nevýhodě oproti slabšímu protivníkovi. Tento pojem geografické situace musí být analyzován z obou výše uvedených hledisek.

Rozlišují se prostory:

- aktivní: podněcují a rozvíjejí směnu, čímž přispívají ke sjednocení společností; jsou to prostory, které člověk již uspořádal,
- pasivní: všechny ostatní prostory, které člověk chce uspořádat.

Úsilí o získání energie a strategických materiálů rozhoduje o diplomacii moci, o jejich odstrašujících manévrech, ústupcích, případně o použití vojenské síly. Aktivní prostory nabýly

na významu. Ustálilo se postavení států podle nových kritérií - podle toho, zda mají, nebo nemají energetické zdroje nebo všeobecné a naléhavě žádané materiály.

Dnes nejde o to "zmocnit se území" držení jinými národy, nýbrž jde o to, sblížit prostory "aktivní" s "pasivními".

Na Zemi není místo, které by nemohlo být zasaženo dalekonosnou zbraní. Pro mocnosti, které vlastní raketové jaderné zbraně:

- vojensky neexistují fronty ani hranice, raketa anulují prostor a nezná hranice,
- naproti tomu politicky jsou pozemní a pobřežní hranice států vlastních jaderné zbraně a stojících proti sobě "posvátnější", než kdykoli dříve a jejich porušení by opravňovalo těžkou odvetu.

Fronta a bojiště jsou definovány zcela jinak, než tomu bylo po tisíciletí:

- včera byl protivník na druhé straně hranic, které od sebe oddělovaly budoucí válčící strany; tato hranice po zahájení nepřátelství tvořila frontu; fronta je vždy tam, kde jsou nejdůležitější zbraně protivníka,

- dnes jsou tyto zbraně rozvinuty uvnitř států daleko od hranic, nebo pod mořskou hladinou; v případě střetu mezi jadernými mocnostmi by frontou byla celá zeměkoule, včetně blízkého kosmického prostoru; hranice (pobřeží) již nebrání sestava bojovníků, jsou střeženy z mezinárodního prostoru, z oceánů.

Nesprávný výklad politické a vojenské úlohy jaderných zbraní vedl ke vzniku pojmu "životní zájmy". Vzhledem ke zrušení, které by způsobily jaderné zbraně, může být prostorovým životním zájmem státu pouze území tohoto státu, za nějž je stát odpovědný svému obyvatelstvu. Jen tam a nikde jinde je životní zájem státu.

Proto pro státy, které vlastní jaderné zbraně, jsou pouze dva prostory:

- národní, který (pouze ten) opravňuje k použití jaderné zbraně,
- vnější, který neopravňuje dávat v sázku život národa.

Západní Evropa dnes hledá svou politickou jednotu a uvažuje o postupném odstraňování vnitřních překlad. Zdá se, že myšlenka pevné hranice, i když nepříliš stará, dožila svůj čas. Požadavky bezpečnosti se staly druhotnými a ustupují potřebám vědeckého, technického, průmyslového, obchodního soutěžení. Propustnost vnitřních hranic by Evropě umožnila s využitím národních prostředků soutěžit s jinými velkými celky. Není jisté, zda Evropa nalezne odvahu pro tuto politickoekonomickou inovaci. V době, kdy mladé státy zárlivě střeží svoje hranice, zesilují je zbraněmi a snaží se je posunovat na území sousedů, evropské národy, které vytvořily tolik hranic všude na světě, se snaží své hranice odstranit. Národy, které vytvořily z národního státu vzor, jímž se inspiroval celý svět, uvažují o tom, že se vzdají své svrchovanosti, kterou tak dlouho a houževnatě bránily.

Státní aparát dříve nabýval moci s růstem národního prostoru. Dnes nastává obrát: cesta ke státu tvořícímu životní prostor by vedla k určitému rozdělení moci např. ve federálním rámci.

Po roztržštění prostoru, po vzniku nových států vzniklých z dekolonizace se nyní projevuje nezbytnost regionálního přeskupení a naproti tomu (u nejrozsáhlejších států) určitá decentralizace moci.

Nastává pozvolný přechod od "světa obcí" ke "světové obci", řízené pomocí "Weltinnenpolitik", světovou vnitřní politikou.

Obyvatelstvo

Je užitečné vysvětlovat geografické charakteristiky světa, avšak tyto charakteristiky nebudou v úvahu lidské činitele, jejich vývoj, hnutí mas a vůli těch, kteří tyto masy vedou.

Dřívější geopolitické vůbec nebrali chování populací v úvahu. Předpokládalo se, že populace žijí v souladu se svými vládami. Stát, ztotožňovaný s lidem, byl analyzován z hlediska jeho cesty k velikosti nebo úpadku. Dnes, i když ne všude, populace chtějí znát

státní záležitosti a do jisté míry se podílet na jejich správném řízení. Vývoj informačních prostředků a strach z jaderné katastrofy mají v tomto ohledu konvergentní účinky.

Přechod lidstva do postindustriálního období přinesl tyto změny:

- okamžité spojení anuluje vliv vzdálenosti ("každý hned ví všechno"),
- intenzivní a všeobecná urbanizace během půlstoletí vytvořila svět odlišný od světa, který se utvářel po tisíciletí venkovského života,
- informace rozšířená všude,
- chápání imaginárních (jaderná válka) a skutečných (opoždování ve vývoji, podvývání, terorismus, kriminalita, epidemie, znečištění, drogy aj.) nebezpečí.

To vše podněcuje k popírání moci a v důsledku toho ke snaze podílet se na záležitostech národa a dokonce i jiných národů. Dalším důvodem k tomu je, že státy zavádějící nové technologie a zabývající se svým vlastním vývojem, vyvolávají jevy, které neomezuje žádná hranice.

Proto je zpochybňován stát, tu vydaný na pospas protestům svých obyvatel, tu vystavený všeobecnému odsouzení.

Populace se zvětšuje, protože míra růstu, i když je nižší, se vztahuje ke stále vyššímu počtu jednotlivců.

V zemích nejméně obdařených zdroji je míra růstu populace nejvyšší. Rozvojové země mají v průměru třikrát vyšší míru růstu než země průmyslové, včetně evropských, u nichž nastal pozoruhodný pokles obyvatelstva.

Malthus tvrdil, že bez umělého zpomalování poroste světové obyvatelstvo řadou geometrickou, zatímco jeho obživa poroste řadou pouze aritmetickou. Současný vývoj v některých částech světa mu dává za pravdu.

Problémem je, jak zítřka zabezpečovat obyvatelstvo, jehož elementární potřeby nebudou moci být uspokojovány, protože nebudou k mání odpovídající zdroje.

Lidská vynalézavost sice značně rozšířila prostředky pro obživu lidstva, avšak na konci 20. století začínají působit jiné prvky ovlivňující obživu:

● eroze a únava půd; v některých oblastech poušť pohlcuje úrodnou půdu, odlesňování mění klima, spotřeba fosilních paliv zvyšuje obsah oxidu uhličitého v atmosféře, zvyšuje se teplota půdy, což ovlivňuje geomorfologii ke škodě úrodné půdy, tají ledovce atd.,

● vyčerpání moří,

● znečištění biosféry; pro zdvojnásobení sklizně je nutné zesátenásobit hnojiva a insekticidy, což má za následek obrovskou spotřebu pohonných hmot a nevyhnutelné znečištění vzduchu a vod,

● růst populace takovou rychlostí, která přesahuje možnosti adaptace, přičemž obyvatelstvo, namísto aby se spokojilo s výtěžkem země, neustále poškozují její kapitál.

Četné populace trpí hladem, protože:

- nemohou získat prostředky obživy, které samy nevyrábějí,

- rozdělování světových zdrojů je nedokonalé, nedobrovolné v důsledku technických obtíží s nízkým spojením, a dobrovolné, neboť dodávky prostředků pro obživu vedou ke snižování úsilí (jež je samo o sobě nízké) obyvatelstva využívajícího takové formy pomoci,

- plýtvání potravinami pro nesprávné skladování a administrativní nepořádky.

Rozvojové země mají dostatek prostoru a panenská půda většiny z nich má vysokou úrodnost; kdyby disponovaly investicemi a potřebnými znalostmi, mohly by značně přispět k vyřešení potravinového problému světového obyvatelstva.

Problémem však je vědět, zda by bylo možné zvýšením produkce a rovnoměrným rozdělováním potravin uživit všechny populace a zároveň omezit jejich růst.

Uspokojování rostoucích potřeb lidstva by vyžadovalo čerpat a rozšiřovat neobnovitelné zdroje zeměkoule. Avšak to by vedlo ke znehodnocování fyzického i biologického prostředí nezpůsobilého k životu. V určitých oblastech je rovnováha ekosystému již narušena.

Populace se rozšiřuje a ke starým potřebám připojuje stále nové a větší. Vědecká odvětví, která by mohla vést ke stabilizaci, jsou zaměřena dlouhodobě, a proto se zdají být nepotřebná; populace, příliš zaměstnané přítomností, se málo starají o vzdálené perspektivy.

Trvalý růst počtu lidí by mohl narazit na překážku dnes nepřekonatelou: kapacitu Země. Jaderné zbraně zmrazují hranice a tím vylučují použití síly k demografické expanzi.

Rozvoj národů a rozšiřování populace jsou příčinami dvou forem migrace:

- hledání zaměstnání v průmyslových státech; jde o rozvojové země s vysokou porodností,
- vylidňování venkova a stěhování se do velkých aglomerací, jež je důležité pro rozvojové země.

Mezinárodní migrace se bude rozšiřovat, protože populace rozvojových zemí se zvyšuje ročně o 2,7 %, zatímco v rozvinutých zemích jen o 0,4 %.

Přebytek populace nemůže směřovat nikam jinam než do zemí, které již po dlouhou dobu vytvářejí bohatství, a to navzdory opatřením, která činí. Rozvinuté země nepovažují imigraci jen za otázku počtů a neomezenou imigraci často považují za sociální zlo. Po přijetí velkého počtu přistěhovalců musejí tyto země očekávat určitou ztrátu své identity, dočasnou stagnaci vzdělanosti, zvýšení lhostejnosti vůči své historii, oslabení vlasteneckého cítění, internacionalizaci zájmů vyplývajících ze smíšení populací různého původu, jakož i vytváření rasistických postojů.

V Evropě je přistěhovalectví považováno za politický problém. Je obtížné přesvědčit obyvatelstvo státu, aby se smířilo s imigrací za podmínek, které jsou pro ně nevýhodné.

Rozvojové země a jejich vlády zaměstnává velmi rychlá a neuspořádaná urbanizace. Nemají zdroje pro vybudování dopravy, spojů, zdravotnických zařízení a škol zároveň s osídlováním nových prostorů. V takových osídlených aglomeracích dochází k endemickému znečištění, jež od základu mění přírodní rovnováhu v daném místě i v jeho okolí. Při vysokém soustředění aktivity a spotřeby na omezeném prostoru má absorpční kapacita země i atmosféry své meze, které jsou v rozsáhlých aglomeracích již překročeny.

V tomto ohledu jsou na tom průmyslové státy a rozvojové země stejně:

- průmyslové státy pro vysokou spotřebu materiálu a energie, již nejsou ochotny se vzdát,
- rozvojové země pro nedostatek prostředků, jimiž by mohly čelit škodlivým účinkům nakupeň svého obyvatelstva.

Prostředí již neurčuje jako dříve podmínky života a chování lidí, nýbrž lidé přeměňují svoje prostředí v naději, že jejich schopnost adaptace jim umožní přizpůsobit se nové biogeografii, kterou sice nedobrovolně, avšak nevyhnutelně vytvářejí.

Demografická nerovnováha se bude projevovat stále důrazněji. Je možné, že demografický růst překoná vědecké, technické a finanční možnosti lidstva.

Vůči ohrožení, které pro sebe sama vytváří život svým šířením, nemá lidstvo jiný prostředek než ovládnutí technologií, které jsou dnes v zárodečném stádiu. Jestliže přitom ztroskotá, nebylo by nutné obávat se jaderné zkázy, nýbrž samotného šíření lidstva.

V důsledku velmi nerovnoměrného růstu světového obyvatelstva a proměn demografie obě supervelmoci změnilly - alespoň dočasně - své chování a pochopily, že jejich vojenský antagonismus jim skrýval nebezpečí reálnější než nepřístupné války a že jsou úkoly naléhavější, než je příprava k takové válce.

Oceány a moře

Námořní národy se odlišovaly a odlišují od národů vnitrozemských. Ať využívaly moře k obchodu nebo loupeži, či dobývání jiných zemí, hluboce poznamenaly dějiny vlastního státu

a přispěly k utváření dějin ostatního světa. Nejmnocnější z nich vybudovaly říše, z nichž žádná netrvala dlouho, protože neměla dostatečně pevný národní základ.

Oceán spojuje země a národy. Námořníci věřili, že v zemích, které objevili, vidí důkazy své převahy: zaostalé části světa byly vystaveny bez obrany jejich mocenské politice, zatímco v Evropě se vývoj mohl uskutečňovat pouze ničivými válkami na úkor jiných států.

Po celou dobu, kdy se lidé plaví, vedou spory na moři a kvůli moři. Spory o mořské zdroje bývaly stejně násilné jako spory spojené s dobýváním prostorů na souši.

Využívání moře zahrnuje rybolov, dopravu, těžbu minerálů, získávání biologických zdrojů, získávání sladké vody odsolováním, získávání energie a těžbu ropy.

Druhá světová válka změnila vztahy souše a moře. Mnoho nových jevů politických, sociálních, technických a strategických zvýšilo zájem o moře, také úsilí států o přivlastnění i intenzivnější využívání mořských zdrojů. Tyto zdroje jsou získávány zrychleným vývojem techniky během posledního půlstoletí.

Po druhé světové válce většina přímořských států požadovala, aby byla jejich svrchovanost oficiálně rozšířena na větší část přilehlých vod.

Státy vzniklé dekolonizací se snažily získat pro sebe část bohatství moře, včetně toho, které bude teprve objeveno. Postavily se proti tomu, že se průmyslové země zmocnily bohatství moře, a požadovaly, aby průmyslové země využívaly své vědecké a technické převahy k odhalení i rozdělování nového bohatství.

Průmyslové země využívaly moře "patřícího všemu lidstvu" ke svému prospěchu, avšak nebyly schopny čelit požadavkům jiných států.

Podle konvence OSN z roku 1958 se jurisdikce přímořských států rozšířila na kontinentální šelf do hloubky 200 m. Tím bylo zahájeno přivlastnění těchto částí moře přímořskými státy, avšak zároveň vznikly nové praktické a právní problémy.

Rozvojové země v tomto rozdělení spatřují zlepšení svých podmínek. Rozvíjejí akvakulturu a v souvislosti s ní musejí chránit příslušná pásma proti záahům cizích států.

Rozšiřování námořní dopravy klade nové nároky na navigaci. Rozvojové země požadují, aby vyspělé země daly družicové navigační prostředky k dispozici všem.

Souš obydlená nebo obydlitelná od okamžiku, kdy poskytuje právo na vlastnictví rozsáhlých ploch oceánů a moří, se stává ještě cennější. Tyto plochy se budou zvětšovat s technickým pokrokem umožňujícím jejich využívání.

Ostrovy a části souše, pokud možno malých rozměrů, vhodně položené, jsou předmětem zájmu mocností, které je potřebují pro průzkum a využívání kosmického prostoru.

Nové námořní právo poskytlo přímořským státům svrchovanost nad 30 % ploch oceánů a moří. Nelze říci, zda toto jejich vlastnictví odpovídá zvýšeným potřebám stále početnějšího obyvatelstva, nebo zda přímo vyplývá z dosažení svrchovanosti nových států, snažících se nahradit cestou práva svou geografickou, finanční a technickou omezenost.

Ke sporům vznikajícím neustále při využívání úžin se nyní připojují spory vytvářené rozšířením svrchovanosti států na kontinentální šelf. Na zemi se takové spory nejčastěji řešily silou, avšak dnes je nutné hranice ve vodách a námořních zdrojích stanovit jednáním.

Oceán je politicky rozdělen a velké možnosti mohou mít jen omezené ambice. Usilují méně o kontrolu některých geograficky nezbytných pozic pro řízení svého námořního a leteckého provozu, avšak více o internacionalizaci prostoru a zajištění svobodného přístupu na tato území.

Proto ve vztahu k oceánu a jeho bohatství si všechny státy nejsou rovny, ani nejsou postaveny do stejné situace.

Tou měrou, jakou lidé ovládli oceány a především, jak se rozmnožily nové svrchované státy a jejich námořní práva, ztrácí svou platnost protiklad souše a moře, který tak dlouho sloužil k vysvětlování mezinárodních událostí. Nadvláda na moři stála na počátku vzestupu k moci těch národů, které zaujaly důležité místo v dějinách, avšak byla také jednou z příčin jejich

úpadku. Nadměrné rozšíření moci států na moři stejně jako na zemi je přivedlo - možná méně rychle - pokud ne k úpadku, tedy alespoň k nové rovnováze na nižší úrovni moci.

Působením lidí na moři dochází ke změnám v mořském prostředí:

- rybolov svým rozsahem překročil schopnost reprodukce určitých druhů živočichů,
- znečištění, jež je důsledkem lidské činnosti na souši i moři a nezvratného vývoje lidské společnosti.

Neustálá vědecká a technická inovace soustavně mění samotné využívání oceánu člověkem i způsob, jakým se ho využívá. Podmořský svět skrývá vojenskou aktivitu mocností, která je více rozhodující než veškerá činnost, jež tyto mocnosti vyvíjejí na souši. Souhrn technických prostředků, který částečně smazává rozhraní mezi souší a mořem, zůstává výsadou průmyslových mocností. Přivlastnění částí oceánů jinými státy však v podstatě nemění závislost těchto států.

Po celá staletí politikové a stratégové hledali odpověď na otázku, kterému fyzickému prostředí by měli dát přednost: zemi nebo moři, mít nadvládu na souši nebo na moři, nebo dokonce na souši i na moři, či není-li možné dosáhnout toho současně, tedy v jakém časovém sledu:

- dosáhnout nadvlády na souši, a potom k ní připojit nadvládu na moři (zásada ruská a sovětská),
- prostřednictvím moře ovládnout souš (zásada britská).

Při takovém rozhodování byla státní moc ovlivňována současně nebo postupně pohybem idejí, technikou, úsilím o získání dalších zdrojů, mezistátními rivalitami, dobrodružstvím. Rozhodnutí byla zřídka přijímána abstraktně: povaha věcí měla větší vliv než vůle lidí.

Došlo však k nepředvídatelnému obratu v technice, ke strategickému zlomu, a to k zavedení raketonosné ponorky s jaderným pohonem, která je schopna sama o sobě, vzdálena od souše, ovládat kontinent. Tato ponorka hraje nyní důležitou roli v udržování statu quo mezi antagonistickými mocnostmi ve světě, v němž stále platí pravidlo permanence konfliktů mezi státy. Může působit neodvratnou hrozbou na kteroukoli část zeměkoule.

Tato diskontinuita ve strategické realitě byla téměř současně provázána přivlastněním téměř třetiny povrchu moří a oceánů. Tyto dvě změny v podmínkách využívání mořského prostředí nutně mají důležité důsledky pro umístění států na stupnici moci.

Všechny jaderné mocnosti by se v případě svého ohrožení nyní bránily nikoli ze svého území, nýbrž z vnějšího prostoru, z moře, které:

- nejen že jim poskytuje možnosti k tomu, aby nepoužívaly síly ve vztazích mezi sebou,
- nýbrž také je částečně zbavuje nutnosti až dosud naléhavé - vojenskou silou střežit své hranice.

Geograficky důležitá místa jako ostrovy, úžiny, mysy, poloostrovy a vnitřní moře nemají v této strategii odstrašování žádný význam. Tato strategie odstrašování není zaměřena na nadvládu na moři zničením nepřátelského loďstva, nýbrž je zaměřena přímo na nepřátelské území, tj. na zdroje moci nepřátelského státu.

Na druhé straně, povrchové loďstvo je nejlepším prostředkem pro uplatňování vlivu ve světě.

Arktida byla ze strategického hlediska donedávna pasívním prostorem. Bombardovací letoun dalekého doletu, a potom balistická raketa ji přeměnily ve strategické pásmo. Raketonosné ponorky s jaderným pohonem jsou připraveny vypouštět své rakety z arktických vod. Válka na povrchu země a na hladině moře je v Arktidě vyloučena; obě soupeřící supervelmoci jsou ve střehu pouze pod povrchem ledových polí, v horních vrstvách atmosféry a výše.

Arktida je předmětem jednostranného přivlastňování, jež není v souladu s mezinárodním právem. Jednoho dne by mohla být poslední a všestrannou zálohou zdrojů pro lidstvo.

Intenzivní využívání vzdušného a kosmického prostoru mění podmínky používání námořních sil, které takto mají vysoce přesné navigační prostředky, zprávy o povětrnostních podmínkách kdekoli na zemi, o změnách v magnetickém poli, o teplotách moře (informace

důležitá pro boj proti ponorkám). Ať jsou plavidla kdekoli, mají spojení mezi sebou a se svým velitelstvím. Ale také, ať jsou kdekoli, je jejich poloha známa nejen jejich velitelství, nýbrž i protivníkovi. Prostřednictvím kosmických prostředků má souš nadvládu nad oceánem a jeho vojenskou kontrolu, přinejmenším pokud jde o pohyby na jeho hladině.

Nové zbraně

Zbraně hromadného ničení vytvořily nový poměr sil mezi národy, jaký nikdy nebyl. Hierarchie mocností se snížila. Všechny státy jsou stejně zranitelné. Jaderná zbraň využívá své schopnosti odstrašovat a slouží, aniž by jí bylo použito. Úloha, kterou může hrát na mezinárodní scéně, je nezávislá na územní rozloze států, na jejich poloze, geomorfologii, klimatu, počtu obyvatelstva, tj. na většině tradičních kritérií moci.

Proti balistické zbraně (zatím) není obrana. Nese ničivou náplň na vzdálenost až poloviny zemského poledníku rychlostí desetkrát vyšší, než je rychlost bombardovacího letounu ve výšce stovek kilometrů. Doba výstřahu se z několika hodin u strategického bombardovacího letounu zkrátila na několik minut. Před vypuštěním je raketa téměř nezničitelná. Ničení moderních balistických raket na dráze jejich letu není zatím spolehlivě vyřešeno. (Nelze se domnívat, že zavedením protiletadlových a protiraketových raket Patriot a jejich bojovým použitím proti iráckým balistickým raketám byl vyřešen problém protiraketové obrany, i když se raketa Patriot na základě zkušeností dále zdokonaluje. Moderní balistická raketa se od 30 let staré irácké liší vyšší přesností, malými rozměry, vyšší rychlostí, menší radiolokační účinnou odraznou plochou, používáním klamných cílů a radiolokačního rušení. Mnohé výzkumné práce se zabývají jinými způsoby protiraketové obrany.)

Bojové možnosti balistické rakety změnilly světovou strategii.

Je překvapivé, že supervelmoci neměly dostatek moudrosti k tomu, aby se vzdaly vytvoření tak destabilizující zbraně.

Později se balistická raketa, vyráběná ve velkých sériích a nesoucí konvenční nebo chemickou bojovou hlavici, stala zbraní v konfliktech mezi státy třetího světa, vedle tanku a letounu.

Novou strategickou a politickou revoluci znamenala kombinaci tří složek, a to ponorky s jaderným pohonem, balistické rakety a jaderné bojové hlavice.

Tato nová zbraň je nezanedbatelná. Zjistit její polohu v obrovských rozlohách světového oceánu (71 % povrchu země) je téměř nemožné a zneškodnit nebo zničit ji, je ještě obtížnější. Autonomnost ponorky s jaderným pohonem je teoreticky téměř nekonečná.

Nezranitelnost ponorky s jaderným pohonem z ní činí revoluční zbraň: až do počátku šedesátých let nebyla žádná zbraň tak chráněna proti zásahům protivníka.

Klasický postup dobyvatelů byl tento: nejdříve zničit ozbrojené síly protivníka, a potom se zmocnit jeho statků. Operace takto chápáné a uskutečňované se jeví jako racionální. Jsou výnosné: poražený zaplatí vítězi cenu, kterou vítěz platil za vítězství.

Zavedení raketonosné ponorky s jaderným pohonem převrátilo tisícileté pojetí války. Od nynějška je použití síly mezi mocnostmi, které tuto zbraň vlastní, nejen nebezpečné, nýbrž také absurdní. Obyvatelstvo a hmotné statky protivníka jsou bez ochrany, bylo by snadné je zničit, avšak tím by byla vyvolána odvěta výzbrojí protivníka, která by zůstala zachována, protože není známa její poloha. Kromě toho, hodnoty a statky všeho druhu, jichž by se chtěl zmocnit ten, kdo zahájil zřejmě iracionální operaci, by byly zničeny. Válka by takto ztratila svůj smysl.

Geopolitické důsledky změn jaderné strategie jsou tyto: raketonosná ponorka s jaderným pohonem znamená počátek nové strategie a mezinárodní politiky. Není myslitelná válka mezi mocnostmi vlastními tuto výzbroj z obavy, aby jí nebylo v poslední instanci použito, přičemž zbytek světa je ponechán na milost toho nejpodnikavějšího. Dějiny neposkytují jiný příklad výzbroje, která vylučuje každé jiné použití než to, že je udržována v pohotovosti, zdánlivě

pasivní, neviditelná, nezjistitelná, nezasažitelná, výzbroje, která tak plní svůj nejdůležitější úkol: vyloučit válku mezi státy, které ji vlastní.

Mírové soužití nabylo dvou různých významů:

- pro Východ znamenalo upuštění od americko-sovětské zkoušky sil, která se stala neomyšlenkou,

- na Západě je považovali za zvrát ve vnitřní a zahraniční politice Sovětů.

Nízká přesnost prvních mezikontinentálních balistických raket byla odstraněna termonukleárními bojovými hlavicemi velké mohutnosti. Přesnost současné výzbroje dalekého dosahu (balistických raket a křídlatých raket) se postupně zdokonalovala; nyní body dopadu téměř souhlasí se záměrnými body v cíli. Zvýšení přesnosti střelby eliminuje hromadné ničení, přičemž je možné dosahovat stejných výsledků s výbušnými náplněmi stokrát až tisíckrát slabšími.

Jaderná strategie, modifikovaná ve svých prostředcích a cílech, by přešla od abstrakce k realitě, jestliže by neexistovalo riziko eskalace, během níž by si válčící strany vzájemně zasazovaly čím dál ničivější rány, takže konflikt by způsobil "více škody než užítu" oběma stranám. Avšak přesnost raket dalekého dosahu mezitím otevírá nové perspektivy války pro státy v případě vedení války. Nepřátelství by se odehrávalo mezi absurditou hromadného zničení a ničivostí vyčerpávajícího konfliktu vedeného konvenčními prostředky, jak tomu bylo za obou světových válek. Prostřednictvím vysoce přesných zbraní by se válka znovu stala "pokračováním politiky jinými prostředky". Raketové zbraně zavedené na počátku osmdesátých let umožňují předpokládat taktiku dostatečně účinných úderů do hloubky pro rozvrácení klasických vojenských prostředků protivníka, avšak přitom taktiku dostatečně selektivní s dostatečně omezenou ničivostí, aby byla vyloučena eskalace a aby nedošlo k neúměrné odvetě, která by zase vyprovokovala neúměrné "potrestání".

Ve strategické rovnici demokratických států se objevila nová proměnná: postoj obyvatelstva vůči možnému použití zbraní hromadného ničení.

Novou vojenskopolitickou skutečností je inverze zranitelnosti: sídliště jsou cílem a rukojmím protivníka více než ozbrojené síly. Ustalo rozlišování mezi "frontou" a "zázemím", mezi kombatanaty a nekombatanaty.

Důsledky inverze zranitelnosti jsou ještě více zesilovány ekonomickými a sociálními přeměnami, rychlou urbanizací na jedné straně a hnutím obyvatelstva na straně druhé. Ve městě dnes požadavek bezpečnosti nabývá jiné formy. Aglomerace, přednostní z cílů nepřítelů, nemůže být bráněna a v případě konfliktu (za předpokladu, že k tomu bude čas) bude evakuována.

Aglomerace dnes soustřeďují většinu historického, kulturního a materiálního dědictví průmyslových národů, v důsledku toho se zranitelnost těchto národů výbuchy jen malého počtu bojových hlavic značně zvyšuje.

Vlády jaderných mocností vědí, že v případě počínající těžké krize s nebezpečnými perspektivami by jejich vojenské instituce zůstaly pevné, avšak oslabil by se postoj těchto vlád samotných, protože by byly vystaveny tlaku statisíců manifestantů požadujících vyjednávání, kompromis a dokonce kapitulaci.

Imigranti nejsou ochotni vystavovat své bytí ohrožením při obraně země, která není jejich, ani nejsou ochotni podporovat politiku, která jim je lhostejná. Je pravděpodobné, že by se podíleli na projevech nesouhlasu s aktivní obranou.

Některé státy třetího světa v úsilí o dosažení stejných výsad, jaké mají jaderné mocnosti (především nezranitelnosti), si uvědomují výhodu, kterou by mohly získat z technického pokroku zvyšujícího přesnost balistických raket. Zamýšlejí je vybavit konvenční výbušninou, nebo chemickou náplní, aby získaly mohutnou zbraň, proti níž není obrana, schopnou způsobit nenahraditelné ztráty, jestliže jí bude použito hromadně.

Nová zbraň, značně odlišná od předcházejících, mění mezinárodní vztahy, protože přibližuje rozvojové země k průmyslovým mocnostem v otázkách stejné strategie. Skrývá však

nebezpečí, že se k obavám vyplývajícím z protikladů mezi Východem a Západem připojí nejistota ve vztazích mezi Severem a Jihem. Na druhé straně však dohody o snižování konvenční a jaderné výzbroje, jakož i helsinský proces ukazují na možnosti zmírňování protikladů mezi Východem a Západem.

Věda

Vědeckým oborům přírodním, technickým, sociálním a ekonomickým se připisuje velký význam k vyřešení současných problémů ohrožujících budoucnost lidstva. Tyto vědecké obory zkoumají svoje oblasti z dílčího hlediska a z toho vyplývá, že neznají:

- celek, který není předmětem jejich zkoumání,
- dosah, jež mají jejich výsledky v rámci celku (např. ekologický vliv, změny sociální struktury atd.).

Namítá se, že interdisciplinární spolupráce umožňuje vidět celek. Je však otázkou, zda je takto možné postihnout souvislosti celku. Reálné vědy samy nemohou určit svoje místo v celku. Zdá se, že pouze filozofie je s to ukázat speciálním vědám na základě celku jejich místo v něm. Interdisciplinární dialog vede k cili jako dialog reálných věd s filozofií.

Skutečné vědy ani filozofie nemají politickou moc a ani nerozhodují o využití svých výsledků. Požadavek, aby vládcové byli filozofy nebo filozofové vládci, může sice vést k vytváření předpokladů pro interdisciplinární dialog, avšak co se stane, když některý z vládců prohlásí: "Right or wrong, my country" (pravda nebo nepravda, jde o moji zemi)? Jaký postoj zaujmou ostatní vládci - filozofové?

Filozofie je sice láskou k moudrosti, avšak neposkytuje jistotu správných rozhodnutí.

Věda stojí před problémy:

- jak odstranit škody, nebezpečí vytvořené dosavadními vědeckými, technickými objevy a vymoženostmi,
- jak pro budoucnost zabránit dalšímu ohrožování lidstva jeho vlastním působením.

Helsinský proces

Geopolitické činitele, především variabilní, vedly po druhé světové válce k postupnému prohlubování problémů životního prostředí, populační exploze, hospodářství a bezpečnosti. Evropa, která byla po staletí šířitelem své kultury s kořeny sahajícími daleko do antiky, po celém světě, jejíž území bylo rovněž po staletí dějištěm krvavých sporů a válek (vnitřní spory vyvolaly dvě světové války), si se zřetelem k celosvětové situaci uvědomuje, že k zajištění budoucnosti si nemůže dovolit pokračovat v dosavadní vývoji a musí se sjednotit. Tento vývoj, k němuž se připojila i Severní Amerika a Sovětský svaz, nalezl své formální vyjádření v tzv. helsinském procesu, jehož prvá dohoda byla uzavřena v roce 1975. Na severní polokouli tak vzniklo pásmo "od Beringovy úžiny po Beringovu úžinu". V tomto pásmu na základě souhlasu všech států v něm ležících nesmí být používány síly k řešení sporů mezi státy. Zde má být usilováno o další prohlubování spolupráce mezi všemi účastníky. V tomto procesu sbližování pokročila svými institucemi nejdále západní Evropa. Proces sbližování a sjednocování nebude ani snadný ani plynulý, avšak lze ho považovat za nezvratný, jakož i za dosud ojedinělý jev ve světových dějinách. Dosud nikdy nemohlo být a nebylo vyvinuto úsilí o organizaci spolupráce v tak rozsáhlém, z jistého hlediska stejnorodém prostoru. Jeho vliv na celosvětový vývoj bude bezpochyby nemalý. Politická inovace je stejně rozhodující jako překvapivá hodnota nové technologie.

Velkou předností geopolitiky je, že soustřeďuje pozornost na trvalé, stálé činitele, že je schopna rozlišovat prvky pohyblivé (které vyvolávají geopolitické úvahy) od sil blokujících pohyb (jaderné zbraně zmrazující hranice).

Je nutné zdůraznit trvalý charakter geografických činitelů (svět takový, jaký je).

Nelze přehlížet přeměny světa psychologického (věci jaké jsou, avšak nazírány lidskými slabostmi a často zkreslené buď očekáváním, že tvoří málo proměnlivou realitu nebo vlivem propagandy).

Studium geopolitiky je cennou a dokonce nezbytnou pomocí pro každého, jehož odpovědnost se týká politiky. Geopolitika, spolu se studiem geografie a historie, poučuje o hodnotách, na nichž spočívají rozhodnutí, o činitelích, které musejí determinovat orientaci, o optimálních prostředcích pro dosažení úspěchu. Politika hledá důvody v geografických skutečnostech.

Literatura:

Gallois, P. M.: Géopolitique, les voies de la puissance. Paříž, 1991.

Anzenbacher, A.: Einführung in die Philosophie. Vídeň, 1985.

POUČIT SE Z CIZÍCH VÁLEK

I v časopise Vojenské rozhledy budeme uveřejňovat některé názory na vedení válek, jak cizích vojenských odborníků, tak i našich. Redakce je toho názoru, že právě poučení z války vedené v Perském zálivu může ukázat, jak účinně velet, řídit štábní práce, vést bojovou činnost a zároveň ji materiálně zabezpečit. Tato válka ukázala, že vojenství je v neustálém vývoji a tento vývoj (způsob myšlení, konání) je nutné urychleně uplatňovat i v naší armádě.

Po vydání zvláštní přílohy časopisu Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift č. 5/1991, kdy byly uveřejněny názory a hodnocení několika vojenských publicistů zabývajících se vojenstvím z války u Perského zálivu, jsme se rozhodli seznámit s nimi čtenáře našeho časopisu. Názory autorů budeme uveřejňovat postupně po redakčním zpracování. Autorem tohoto příspěvku je Laurent F. Carrel, který svůj článek nazval **Člověk ve válce: Kdo to je? Proč bojuje? Proč zvítězí?** Počítáme s tím, že tyto články přinesou jak vojákům z povolání, tak i ostatním čtenářům podstatné informace pro jejich činnost v zaměstnání nebo i pro rozšíření znalostí z vojenského umění.

K úžasu světové veřejnosti se projevily velké rozdíly v bojové morálce. Autor tohoto článku při své návštěvě vojsk v Saudské Arabii zkoumal otázku, co v praxi znamená heslo "člověk ve středu pozornosti".